

חיבטים לטוונים בפרשת שפטים פא

דקדוקי מילים חלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת שפטים ובהפטרה ובראשון של כי-תצא

טז יח **שפטים ושפטים**: הפ"א והט"ת בשווא נע. **תתן-לך**: געיה בת"ו הראשונה

טז כ **נתן לך**: אין טעם נסוג אחור, כן הדבר גם בהמשך

טז כא **תעשה-לך**: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

יז א **כל דבר רע**: טעם טפחא בתיבת **כל**, יש להקפיד על הפרדת שתי התיבות הנותרות

יז ד **והגד-לך**: געיה בה"א

יז ז **תהיה-בו**: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בב"ת מדין דחיק

יז ח **לנגע**: הלמ"ד קמוצה

יז י **אשר יבחר ה'**: טעם טפחא בתיבת **אשר**

יז יב **לשרת**: טעם נסוג אחור לש"ן ותנועת הרי"ש התקצרה לסגול

יז יד **עליית שני**

וישבתה-בה: טעם נסוג אחור לש"ן, הבי"ת בראש התיבה השנייה בדגש חזק מדין אתי מרחיק

יז טז **לא-ירבה-לו**: במלרע, הלמ"ד האחרונה בדגש חזק מדין דחיק, אין לקרוא כאילו ההטעמה בב"ת

וכן הדבר גם בהמשך פס' יז. **תספון**: יש להאריך מעט בת"ו ובמלרע

יז יח **וכתב לו**: טעם נסוג אחור לכ"ף. **מלפני הפהגים הלוים**: טעם טפחא בתיבת **מלפני**

יז יט **וקרא בו**: טעם נסוג אחור לקו"ף

יז כ **הוא ובניו**: יש להקפיד על הפרדת התיבות, להשמיע שורק פעמיים, כן הדבר בהמשך יח ו¹

יח א **עליית שלישי**

יח ב **לא-יהיה-לו**: העמדה קלה ביו"ד הראשונה

יח ה **את-הדבר הרע**: הרע ברי"ש קמוצה

יח ו **עליית רביעי**

יח ח **חלק כחלק**: לאלו שאינם מבחינים בקריאתם בין קו"ף לכ"ף עליהם להיזהר לא להדביק את התיבות

יח ט **כתועבת**: העי"ן בחטף פתח ולא בצירי²

יח יא **וידעני**: היו"ד בחירק חסר (אין לקרוא 'ואידעני') והדל"ת אחריה דגושה ובשווא נע

יח יב **כל-עשה אלה**: טעם נסוג אחור לעי"ן

יח יד **עליית חמישי**

¹ לחתוך בגרון את זרימת האוויר (דהיינו: א' עיצורית, "גנובה"), כדי שתנועת השורק שבראש המילה ובניו לא תישמע כמו המשך של תנועת השורק הקודמת שבסוף הוא.

² צורת הנסמך גרמה לתנועת הצירי להתקצר לחטף

אֶל-מַעֲנַנִּים: נו"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. **נָתַן לְךָ:** טעם נסוג אחור לנו"ן הראשונה. **תִּשְׁמְעוּן:** במלרע

יח יט **הָאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע:** תיבת **הָאֵשׁ** בפשטא, לא בקדמא כמו בצירוף **קדמא מהפך פשטא**

יט א **וּבְבִתְיָהֶם:** בי"ת ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח

יט ב **תְּבַדִּיל לְךָ:** אין טעם נסוג אחור, עם זאת, יש להיזהר לא להדביק את התיבות

יט ה **וְנִדְחָה:** הד' דגושה ובשווא נע³

יט ו **כִּי-יַחֵם:** כי במקף ולא במונח

יט ח **אֶת-גְּבֻלְךָ:** העמדה קלה בבי"ת והלמ"ד בשווא נע. **וְנָתַן לְךָ:** טעם נסוג אחור לנו"ן הראשונה

יט י **יָדָם נָקִי:** הד' קמוצה⁴

יט יא **וְאָרַב לֹו:** טעם נסוג אחור לאל"ף

יט יג **מִיִּשְׂרָאֵל:** היר"ד בדגש חזק ובחירק

יט יד **עליית ששי**

יט יט **וַעֲשִׂיתֶם לֹו:** טעם נסוג אחור לשי"ן

כ ב **כְּקָרְבָנְכֶם:** הקו"ף בקמץ רחב והרי"ש בקמץ קטן

כ ג **אֶל-תִּירְאוּ:** געיה בת"ו והרי"ש בשווא נע⁵

כ ו **אֲשֶׁר-נִטַּע פְּרָם:** אין טעם נסוג אחור. תיבת **אֲשֶׁר** מוקפת ולא בקדמא, כן הדבר גם בפסוק הבא

כ ז **אֶרֶשׁ:** שי"ן שמאלית

כ ט **וּפְקֻדָּו:** הטעמה משנית של מרכא בפ"א במדויקים

כ י **עליית שביעי**

כ יא **לְמַס:** הלמ"ד בקמץ

כ יט **לְתַפְשֶׁהוּ:** התי"ו בקמץ קטן. **אֶת-עֵצָה:** יש להקפיד על קריאת המפיק, אחרת יש בכך כדי לשבש את משמעות הכתוב

כ כ **כִּי-לֹא-עֵץ:** שלוש המילים מוקפות וזהו הנוסח הנכון⁶

כא א **בְּאֲדָמָה:** הב' קמוצה

כא ב **וּמִדְדוּ:** דל"ת ראשונה בשווא נע⁷

כא ד **וְעָרְפוּ-שֵׁם:** געיה בעי"ן

³ המרפה וקורא בשוא נח משנה למשמעות של דחייה.

⁴ יתכן שזה לעיכובא למי שבכל מקום מבחין בין קמץ לפתח

⁵ הקורא נח משבש את משמעות הכתוב

⁶ בקורן התיבה **כִּי** מוטעמת במונח, עיין בספר "כא"צ והנוסח המקובל של המקרא" עמ' 54 שהטעמת הדפוס מנוגדת

לנוסח המדויק בכתבי היד.

⁷ אין לחוש לאותם דפוסים וכתבי יד אשר ניקדו שם חטף פתח, אין זה אלא כי אם למנוע קריאתה בשווא נח

כא ו על-הַעֲגֻלָּה הַעֲרוּפָה בְּנַחֵל: טעם טיפחא בתיבת על-הַעֲגֻלָּה

כא כז מפטיר

כא ח דָּם נָקִי: הדל"ת קמוצה

הפטרות שופטים, ישעיהו נא יב – נב יג:

נא יב וַתִּירָאֵל: העמדה קלה בתי"ו והרי"ש בשווא נע⁸

נא יג וַיִּסַּד אֲרָץ: תיבה ראשונה במלרע ושנייה במלעיל, אין טעם נסוג אחור

נא טו רָגַע: במלרע

נא יז הַתְּעוֹרָרִי הַתְּעוֹרָרִי: בשתי התיבות רי"ש ראשונה בשווא נע ולא בחטף

נא יט מִי יִנּוּד לָךְ: טעם טפחא בתיבת מִי

נא כ הַמְּלֵאִים: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע

נא כא וּשְׁכַרְתָּ: שי"ן ימנית

נא כג מוֹנֵיךְ: היר"ד בחירק חסר, אין לקרוא 'מוגאיד'. לַעֲבָרִים: הלמ"ד בפתח על אף שהיא באה לפני גרונית

נב א עוֹרֵי עוֹרֵי: במלרע

נב ד יִרְד-עַמִּי: געיה ביר"ד הראשונה

נב ה יְהִלְלוּ: הה"א בצירי, ואין להשמיע צליל של יר"ד אחריה. מִנְאֵץ: המי"ם בחירק ולא בשוא

נב ו הַמְּדַבֵּר: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע

נב ח נִשְׂאוּ קוֹל: טעם נסוג אחור לנר"ן, השי"ן בשוא נע

נב ט חֲרָבוֹת: החי"ת בקמץ קטן

נב יא הַבָּרוּ: במלעיל

נב יב תִּלְכוּן: מלרע

ראשון של כי-תצא

כא יג וּבְכַתָּה: המילה מוטעמת במרכא בב"ת ובתביר בתי"ו

כא טו שני במנחת שבת

לְשִׁנְיָאָה: הנר"ן בחירק

כא יח שלישי במנחת שבת

כא יט וַתִּפְּשׂוּ בָּ: הטעם נסוג לתי"ו, עם זאת הפ"א בשוא נע

אברהם נפח ז"ל
יח ג מְשַׁפֵּט כאן "מְנַה" כמו "חק".

⁸ יש שינוי משמעות אם יקרא בשוא נח.

⁹ לתשומת לב: מוֹנֵיךְ בגימ"ל לא מוּנֵיךְ בנר"ן כבהפטרות עקב. וכבר ראיתי שטעו בזה.

יח ה ממכריו כנראה במקום "מממכריו" להמנע משלוש "מ"ים. « שמ' ז: כז.

שפטים ושטרים תתן לך הרב גור אריה צור נר"ו יש ליתן את הדעת מדוע נקט הכתוב תתן לך. שהרי די היה לומר לכאורה תתן.

ולעומקו של מקרא שי לומר כי באומרו תתן לך, יתכוון לומר וכפי שאמר הקב"ה לאברהם לך לך (בראשית יב, א), ופירש"י שם להנאתך ולטובתך. שאע"פ שבאים הם השפטים והשטרים ליסר את האדם במשפט, הרי זה להנאתו ולטובתו של האדם. שאלמלא מורא של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו¹⁰.

וכמשנה בפרקי אבות (פרק ג, ב') רבי חנינא סגן הפהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מורא, איש את רעהו חיים בלעו.

ויש לומר בפירוש משנה זו, שרבי חנינא סגן הפהנים דבר אמנם במוראה של מלכותא דארעא, והיא יראת העונש מפחד המלכות בארץ, אך כבר אמרו רבותינו בתלמוד (ברכות נח.) ובזהר הק' (מקץ, קצ"ז עמ' א') מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. ולפי זה יבין באמרו הוי מתפלל בשלומה של מלכות שיתפלל האדם גם לשלומה של מלכות שמים, שלא תתחלל בפי הבריות. והיא יראת הרוממות.

ואשר על כן אמר הוי. הוי מתפלל. וכפירושו של בעל תפארת ישראל שיתפלל בן תמיד עד שיתארו אותו בשם תואר "המתפלל".

ורצונו לומר שעל שלומה של מלכות שמים ראוי שתהיה לך הוי של מתפלל. ללא הפסק כלל.

שעל כך ודאי ראוי להתפלל, שלא תהיה נתונה מלכות שמים למשיסה ביד שוסיף, שאלמלא מורא, איש את רעהו חיים בלעו ועל זה מתפללים כנבואת ישעיהו (מט, יט) ורחקו כל מבלעך. כיצד ירחקו מבלעך, כאשר תהיה מוראה של מלכות שמים על הבריות.

ושמא יש לומר שלכך התכוון רבי יוחנן בן זכאי (ברכות כח:) בברכו את תלמידיו לפני מותו: ויהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.

בפשט דבריו התכוון כפי שהסביר להם אחרי כן: ולוא! תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. ופירושו הוא כשם שמפחד פן יגלו הבריות את מעשיו, כן יפחד ממי שהכל גלוי לפניו. שאז ימנע מעבירות גם באין רואה.

ולעומקו של דברים יש לומר שכך אמר להם: כשם שאתם מיחלים שיפחדו הבריות ממלכות בשר ודם, על דברים שבגלוי, כן תיחלו שיפחדו הבריות ממלכות שמים, גם על דברים שבסתרי. א"ה. כיון שדיבר על מלכות דארעא ורקיעא, מובא כאן קטע נוסף מידידנו נר"ו על המשך הפרשה.

שום תשים עליך מלך

לעומקו של מקרא, תרמוז פרשת המלך למלחמת היצר. שהדרך להלחם עם יצר הרע הוא להמליך עליך את הקב"ה. ולכן נאמר בכפל לשון שום תשים. השמות הרבה, בכל עת ובכל זמן ובתדירות ובהתמדה שתשים עליך עול מלכות שמים. ורמז בזה על ג' הדרגות שיש ברוחניותו של האדם:

מח, לב, כבוד. ר"ת מל"ך. והם כנגד נשמה, רוח ונפש. והסדר הנכון הוא שהשכל

¹⁰ א"ה. יש לדון בניקוד מלה זו. איש ורעהו יוצרים ריבוי, וההמשך חיים בהתאמה לריבוי ולפי זה נכון יותר בלעו. אפשר לפרש שיש כאן רק איש אחד, והוא בלע את רעהו בעודנו חי! לפי זה הלשון חיים אינו מיושב כל כך, אולי אפשר להסביר כשהוא בחיים, וזה יצדיק את הניקוד בלעו. מיושב יותר לישנא קמא.

שבמח יִשְׁלוּט על הרגש שבלב, ואז הרגש שבלב יוכל לשלוט על התאוות אשר בכבד מקורן. וכך יִקְרָא מֶלֶךְ. מֶלֶךְ על איבריו ונשמתו. וּבָאֵם ח"ו לא יהיה בו הסדר הזה, יוכל לשלוט בו עין הרע של בלעם הרשע שרצה לקלל במילה פִּלְמִי'. והוא סדר הפוך ממֶלֶךְ. מֶלֶךְ כנגד פִּלְמִי. וזה שאמר מִקְרָב אֲחִיךָ תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, מִקְרָב אֲחִיךָ שֶׁהוּא יִצַר הַטוֹב. לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נִכְרִי שֶׁהוּא יִצַר הָרַע.

רַק לֹא-יִרְבֶּה-לּוֹ סוּסִים וְגו' וְלֹא יִרְבֶּה-לּוֹ נָשִׁים וְגו'. גם כאן ירמוז בענין מלחמת היצר, שיצר הטוב לא יהיה ניזון מן הריבוי אלא מהסתפקות במועט. כי אם ירבה לו נשים וכסף וזהב, מה יעשה הַבֵּן ולא יחטא.

וְלִתְבֹּ לֹא-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְגו', גם פסוק זה יִדְרֹשׁ לַמְלַחֲמַת הַיִּצָר. וזה שאמרו חז"ל (קידושין ל' ע"ב) אמר להם הקב"ה לישראל, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו.

ותכלית מלחמת היצר היא לְבַלְתִּי רוּם-לְבָבוֹ מֵאֲחִיו. וכנ"ל, שְׂאֲחִיו יִקְרָא יִצְרוֹ הַטוֹב, ולכן מוזהר הוא בזה לְבַלְתִּי רוּם-לְבָבוֹ במה שהשיג יצרו הטוב. שאם לא כן חלילה, יסור מן המצוה של התגברות במלחמת היצר. לכן אמר וּלְבַלְתִּי סוּר מִן-הַמְצוּה.

ואמר יָמִין וּשְׂמָאל, שאלו הן הכליות היועצות, וברום לבבו לא יזכה לעצה נכונה מהן. ואמר וּשְׂמָאל בתוספת ו' שְׂתוֹרָה על התקשרות עם בוראו. שאם יקיים לְבַלְתִּי רוּם-לְבָבוֹ, מומלא יוכל לקיים וּלְבַלְתִּי סוּר מִן-הַמְצוּה יָמִין וּשְׂמָאל, ויזכה להתקשרות עם בוראו. ואמר יָמִין וּשְׂמָאל שהם חסד וגבורה, שכך יזכה לחסד ה' ויתמלא בעוז ותעצומות כצאת השמש בגבורתו.

ואמר עוֹד לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמִים עַל-מַמְלַכְתּוֹ, שבכך יזכה לאריכות ימים, ועוד יזכה שצאצאיו ותלמידיו ילכו בדרכו. ולכן אמר הוּא וּבְנָיו וְסִיִּים בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, וכוונתו בזה לדרך ישראל סבא.

ועל דרך הסוד ירמוז לזוה"ק תיקונא עשרים, וחד ועשרים, דף ס'. וּכְבִּיכּוֹל כָּל זְמַנָּא דְלִית שְׂכִינְתָּא בְּאַתְרָהּא לִית מְלָכָא, וּבְגִין דְשְׂכִינְתָּא אִיהִי מְלָכּוֹת עַל כִּדְנִשׁ, אֲתָמֵר בֵּיה שׁוּם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, לְמַהוּי יִשְׂרָאֵל בְּהַ בְּלַהּוּ בְּנֵי מְלָכִים. וּתְרוּמוֹ: וּכְבִּיכּוֹל, כָּל זְמַן שְׂאִין שְׂכִינָה בְּמִקּוּמָה אִין מֶלֶךְ, וּמְשׁוּם שְׂשְׂכִינָה הִיא מְלָכּוֹת עַל אָדָם, נֶאֱמָר בּוֹ שׁוּם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, לְהִיזוֹת יִשְׂרָאֵל בְּהַ כְּלָם בְּנֵי מְלָכִים. שְׂאִין מֶלֶךְ בְּלִי מְלָכּוֹת, שְׂבַגְלוֹת שְׂפָחָה תִירֶשׁ גְּבֻרָתָהּ, וּבְזִמְנֵן שְׂיִבּוּא הַמְּשִׁיחַ נֶאֱמָר וּמְלָכּוֹתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לְרַעוּתָהּ הַטּוֹבָה מְמַנָּה (אסתר א, ט), הִיא מְלָכּוֹתוֹ, הִיא כְּסָאוֹ, הִיא עֵטְרָתוֹ בַּב"א.

טז כא לא-תִּטַּע לְךָ אֲשֶׁרָה כָּל-עֵץ אֲצֶל מִזְבַּח יי אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לְךָ:
הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו

¹¹ א"ה. כוונת ידידנו נר"ו לדברי התלמוד הבבלי עבודה זרה ד ב וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אמר אמימר, ואיתימא רבינא: רגע כמימריה. ודברי תוספות על זה וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת ויש לומר היה אומר פִּלְמִי [=כֹּלָה אוֹתָם] והקב"ה הפכו ואמר מֶלֶךְ כדכתיב וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ (במדבר כג, כא). כלומר, בלעם ידע לכוון את הרגע שהקב"ה כועס כדי לקלל את מי שנבקש לקלל. רגע זה הוא משך זמן אמירת המלה 'רגע' ושאלת תוספות איזו קללה יכול להכניס בזמן מועט זה. התשובה מלה קצרה 'פִּלְמִי' וברחמים הפכה למלה 'מֶלֶךְ'.

לפי הדרשה שהביא רש"י ילא תטע לך אשרהי בכל מקום, ולא כל עץ אצל המזבח. קשה למה הפסיקו באתנחתא ביכל עץ, והרי הוא שייך להמשך.¹²

א"ה. אולי צריך לומר, כאשר פסוק דרשת חז"ל גם אם נכונה להלכה, מתרחק ממשוטי של מקרא, יכולים הטעמים לפסק לפי משוטי של מקרא. ברמת משוטי של מקרא. לא תטע לך אשרה – [היינו], כל עץ [המיועד לעבודה זרה], אצל מזבח...

ולכאורה מבואר מהטעמים כמש"כ הרמב"ן: יכל אילן הנטוע על פתחי בית אלקים, יקרא אשרה. וא"כ הכוונה בפסוק: ילא תטע לך אשרה, ופירט שאיסור זה הוא יבכל עץ. והוסיף לבאר באיזה אשרה מדובר, בנטיעה שהיא 'אצל מזבח השם אלקיך אשר תעשה לך', [ולא באילן הנעבד]. וכן מבואר בתרגום.¹³

יז ב כִּי-יִמְצָא בְקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אִשֶׁר-יִי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אִישׁ אֶז-אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת-הַרְעָ בְּעֵינֵי יְיָ-אֱלֹהֶיךָ לְעֵבֶר בְּרִיתוֹ:

הפסיקו ביכי ימצא בקרבך באחד שעריך, [ולא הטעימו: כִּי-יִמְצָא בְקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אִשֶׁר-יִי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ], משום שעיקר מצוה זו נוהגת בכל אחד משעריך גם בחו"ל, ולא רק בשערי ארץ ישראל, וכמש"כ הרמב"ן. ומש"כ יאשר השם אלקיך נתן לך, היינו רק כלפי הפרט שנלמד מיבכל שעריך – שנסקל על שער שעבד בו, שזה נוהג רק יבארץ אשר השם אלקיך נתן לך.

דפי פרשת השבוע בר-אילן שופטים פא ד"ר יושע פרג'ון מרצה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן, במכללת הרצוג, ובישיבות ההסדר עתניאל והר-עציון.

המבקש לתאר את דמותו של מלך ישראל, רגיל לפתוח בכבוד שיעש לחלוק לו ובהבדלים שבין לבין 'פשוטי העם', כדרך שכותב רמב"ם הלכות מלכים ב א:

כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר "שום תשים עליך מלך" שתהיה אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בערביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישו, וכשהוא מת כולם נשרפין לפניו.

והנה, מי שיעיין בחוק המלך שבפרשתנו, לא ימצא אף אחת מההנחיות הללו מפורשת בכתוב. למעשה, נימת הכתוב תרמוז לגישה כמעט הפוכה.

חוק המלך פותח בקביעה: "שום תשים עליך מלך אשר יבחר יי אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:" (דב' יז:טו). משמעות הבחירה המפתיעה להגדיר את המלך כ"אח". מתחוורת מתוך עיון בחוק העוסק באדם הרחוק ביותר ממעמדו של המלך – העבד העברי.

א"ה. נשתקצו הדברים!! כוונת התורה היא שלא למנות מלך שאינו מעם ישראל. באומות העולם מצינו שהומינו נסיך ממשפחה 'אצילה' מממלכה אחרת, והמליכוהו עליהם. התורה מצווה שמלך חייב להיות מעם ישראל, וגם גר אינו יכול להיות מלך. אבל, לפי השכל הישר, אין כל סתירה בין דין זה, למובא מהרמב"ם.

¹² ואולי י"ל על דרך שהאבן עזרא כתב בכמה מקומות שהתיבות יכל עץ הם 'מושך עצמו ואחר עמו, כלומר שזה מוסב גם על תחילת הפסוק וגם על ההמשך, וכאילו שכתוב לא תטע לך אשרה כל עץ, [וכמש"כ הרמב"ן והובא בהמשך], כל עץ אצל מזבח וגוי. [ואולי זהו ג"כ הטעם שלא כתוב ילא כל עץ וגוי, כיון שזה מחובר לתחילת הפסוק]. אך לכאורה דברי האבן עזרא שייכים רק באגדה, שהרי לכאורה זהו ממש הכלל של יסדר שנחלקי, שהרי זה מהשלשים ושתים מידות שהאגדה נדרשת בהם [נדפס בגמי דפוס ווילנא לאחר גמי ברכות].

¹³ והטעמים מתאימים ג"כ עם דרשת הגמי סנהדרין ז: שיאצל מזבח וגוי הוא תוספת חומר האיסור.

בשונה מחוק העבד העברי בספר שמות, הפותח במילים: "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (שמות כא, ב) " החוק בספר דברים פותח במילים: "כִּי יִמְכַר לְךָ אֲחִיךָ הָעִבְרִי (דברים טו, יב) " כאילו החוק אומר: אל תחשוב על העברי שקנית כעבד, שהוא נחות ממך מעצם טיבעו. חשוב עליו כאח – בן משפחה הדומה לך, אלא שאיתרע מזלו.

א"ה. לפי דרשת חז"ל, הן העבד בתחילת משפטים, והן העבד בפרשת ראה הוא גנב שנתקיים בו אם אין לו ונמכר בגנותו (שמות כב, ב). העני שאיתרע מזלו הוא בפרשת בהר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד (ויקרא כה, לט).

בדומה, הבחירה לכנות את המלך "אח" מדגישה שהמלך אינו נעלה בעצם טיבעו, אף שזכה להיבחר לתפקיד מרומם. זוהי התודעה שאמורה ללוות גם את המלך עצמו. כפי שסופו של החוק קובע: "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמַּעֲזָה יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל (דברים יז, ב).

א"ה. הדברים נכונים, אבל לא רמוזים במלים מקרב אחיך.

נקודת דמיון נוספת בין המלך לאחיו, מתגלה בהשוואת ההתמודדות הנדרשת מכל אחד מהם עם אתגר העושר. כאשר יגיעו בני ישראל לארץ, יברכם ה' בשפע רב. אבל העושר אינו רק ברכה; צפונה בו גם סכנה איומה: "הִשְׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׂכַּח אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׂמֵר מִעֲוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקְתָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מַעֲזֶה הַיּוֹם וּבְקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ וְרִבְיָן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרַם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים (דברים יז, יא–יד) רוב טובה עלול להפוך לקללה, אם הטובה תוביל את ישראל לשחצנות ולרום לבב. קל להבחין בדמיון שבין פסקה זו, לבין חוק המלך: "רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים... וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד... וְהִיִּתְהָ עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהָיו לְשִׂמְרָת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹת: לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו (דברים יז, טז–כ). אתגר העושר עלול לסכן את המלך, כפי שהוא עלול לסכן כל אדם מישראל. כפי שישראל עלולים לחטוא ב'רום לבב', עלול גם המלך לחטוא בזה, וכפי שישראל עלולים לאבד את ארצם, עלול המלך לאבד את מלכותו. ראוי לציין גם את ההבדל שבין המלך לבין שאר אחיו. אין איסור על איש מבני ישראל להרבות לעצמו כסף וזהב. ההפך הוא הנכון. העושר הוא גילוי של ברכת ה', והאיסור הוא רק על שכחת ה', על שכחת המצוות, על השחצנות. לעומת זאת, אצל המלך, החשש מהשחצנות ומעזיבת המצוות מוחשי וברור כל כך, שהוא הופך את ריבוי העושר מברכה לאיסור.

דרך נוספת שבה מבקש חוק המלך להתמודד עם הסכנה של עזיבת המצוות היא באמצעות הציווי על כתיבת התורה ולימודה. מצוות זו אופיינית מאוד לספר דברים, העומד בסימן ההסתלקות של משה.

בהיעדרו של הנביא 'נותן התורה' עלול העם לשכוח את מצוותיה, וסופו שלא יאריך ימים בארץ. כתיבת התורה והלימוד בה הם התרופה לסכנה זו.

יצוין שעושר למ"ד בתורה מופיע רק בספר דברים. ראו ד' כהן–צמח, "תפיסת חינוך בספר דברים: עיון בשורשים למ"ד ויר"ה", בתוך: ש' יונה (עורך), אור למאיר, באר–שבע תש"ע, עמ' 225–237 ב' אלסטר, "מעגל לימוד התורה: למידה, דקלום ושינון בספר דברים", מגדים נ"ז (תשע"ח).

א"ה. אכן בחיפוש שורש ל.מ.ד במקרא מצאנוהו 16 פעם בספר דברים, ולא נמצא בספרים הקודמים.

והנה, הצבת מעמד 'הקהל' לצד חוק המלך, תגלה שוב מערכת השוואות בין המלך ל'אחיו':

חוק המלך (דברים יז)	מעמד הקהל (דברים לא)
---------------------	----------------------

<p>[ט] ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי</p>	<p>[יח]... והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים</p>
<p>[י] ... ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות [יא]... תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם.</p>	<p>[יט] והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו</p>
<p>[יב] הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרד אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יי אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. [יג] ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את יי אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.</p>	<p>למען ילמד ליראה את יי אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם: [כ] לבלתי לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל.</p>

כפי שמשה מצווה לעם לקרוא את התורה, כך הוא מצווה את המלך: " וקרא בו כל ימי חייו." וכפי שתכלית הקריאה לעם היא: "ולמען ילמדו ויראו את יי אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת" כך תכלית הקריאה למלך היא: "למען ילמד ליראה את יי אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם: וכפי שהעם יזכה להאריך ימים על הארץ בזכות לימוד התורה ושמירתה, כך יזכה המלך ש" יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו."

אם כן, הבעיה שעיימה מתמודדים החוקים למלך ולעם היא אותה הבעיה – החשש מפני שכחת ה' ועזיבת התורה. והפתרון – אותו הפתרון: כתיבת התורה, קריאתה ולימודה. התוצאה המקווה גם היא דומה – אריכות ימים על האדמה/הממלכה. וגם כאן, הדמיון מסייע בהדגשת השוני שבין המלך לבין אחיו. ראשית, המלך מצווה לכתוב מלפני הכהנים עותק פרטי של התורה, בעוד ששאר ישראל – די להם בעותק שנמצא בידי הכהנים. וחשוב מכך, המלך צריך לקרוא בתורה כל ימיו, בעוד ששאר 'אחיו' – די להם שהתורה תיקרא באזניהם פעם בשבע שנים.

א"ה. האמנם?? ומה עניין מצוות כתיבת התורה ע"י כל יחיד? יש אפשרות כלשהי שהעם ידע את התורה ע"י ספר תורה גנוז, וע"י קטע מספר דברים הנקרא פעם בשבע שנים ע"י המלך?? העולה מההשוואות הללו, שבאופן בסיסי המלך אינו שונה מכל אחד אחר, ולכן החוקים הנוגעים אליו דומים לחוקים הנוגעים לכל ישראל. עם זאת, החוק טורח גם להבחין בין המלך לאחיו, אבל לא כדי לרומם אותו, אלא בדיוק להפך – כדי להגביל אותו. לנוכח מעמדו המרומם, סכנת החטא האורבת לפתחו של המלך גדולה בהרבה מהסכנה האורבת לפתחם של אחיו. כמה קל לאיש אדיר כוח, להאמין שהחוקים שחוקקו למען פשוטי העם אינם תקפים לגביו. ולכן למרות שהמחלה שעלולה לתקוף את המלך והעם היא אותה המחלה, ואף התרופה היא אותה התרופה, לנוכח הסכנה היתרה שבחטאי המלוכה, המיון של התרופה שהתורה נותנת למלך גדול בהרבה. **א"ה.** זה שמלך צריך להיות מכובד ע"י העם הוא מושכל ראשון, ראה למשל בספר שמואל על תחילת מלכות שאול אחרי שהוא נחבא אל הכלים. ובגני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש (שמואל א, י, כז)

ותגובת העם. ויאמר העם אל שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו הנו האנשים ונמיתם (שמואל א, יא, יב)! לפני משיחת שאול שמואל הסביר באריכות לעם את מה שהמלך צפוי לעשות לעם ואת זכויותיו ושמואל א חו. במלים מקרב אחיך אין כל רמז להגבלת כוחו של המלך, או חיוב הכבוד של העם אליו. במרד של אבשלום העם ביקש רק הקלת העול של שלמה. **צ"כ ד"ר יושי פרג'ון.**

כא ו הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו. וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל-החלל ירחצו את-ידיהם על-העגלה הערופה בנחל:

כיון שההפסק הוא בתיבת יעגלה' וחיברו את התיבות יערופה בנחלי, מבואר לכאורה שאם העלו את העגלה מן הנחל, צריכים לרחוץ את ידיהם על העגלה בכל מקום שהיא. שהרי מקום הרחיצה הוא על העגלה, ויבנחלי אינו מקום הרחיצה, אלא מקום העריפה. אולם בסיפרי כתוב: ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחלי – על מקום עריפתה של עגלה.

והמלבי"ם ביאר שכוונת הסיפרי [וכן משמע בסוטה מו:] שהלימוד הוא מזה שאמרו יערופה בנחלי, ולא סתמו ואמרו ירחצו את ידיהם על העגלה. והוסיף המלבי"ם שהרי העגלה טעונה קבורה במקומה, [כמש"כ הרמב"ם בפ"י מרוצח ה"ו], וא"כ יוצא שהרחיפה היא על העגלה אשר בנחל. [וראה כעיי"ז בתורה תמימה]. **א"ה.** בלי לדון על העניין ההלכתי, לא תמיד סדר הטעמים מרכא-טפחא הוא הצפוי מבחינה תחבירית.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p2721>

95

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל געושיאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©